

แนวทางการจัดการความรู้ ภูมิปัญญา การใช้ประโยชน์จากสมุนไพร
ในชุมชนตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

GUIDELINES OF KNOWLEDGE MANAGEMENT WISDOM HERBAL MEDICINES
UTILIZATION IN COMMUNITY THARUA SUBDISTRICT KOKPHOE DISTRICT,
PATTANI PROVINCE

ขวัญเรือน บุญกอบแก้ว
Kwanruan Boonkobkaew

สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
Princess Galyani Vadhana Institute of Cultural Studies, Prince of Songkla University, Pattani Campus
E-mail: kwanruan.b@psu.ac.th

Received: October 17, 2023
Revised: December 25, 2023
Accepted: December 27, 2023

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญา การใช้ประโยชน์จากสมุนไพร และ 2) ศึกษาแนวทางการจัดการความรู้ ภูมิปัญญา การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในชุมชน ตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวทางการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา เป็นการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องจำนวน 8 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวทางการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า 1) องค์ความรู้ ภูมิปัญญา การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในชุมชนตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร ประกอบด้วย (1) การใช้ประโยชน์ด้านการรักษาโรค (2) การใช้ประโยชน์ด้านการประกอบอาหาร และ (2) แนวทางการจัดการความรู้ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในชุมชน ตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี สามารถจำแนกออกเป็น 5 ขั้นตอน (1) เป็นการกำหนดความรู้ (2) แสวงหาและการได้มาซึ่งความรู้ (3) การแลกเปลี่ยนความรู้ (4) การจัดเก็บความรู้ และ (5) การถ่ายทอดความรู้

คำสำคัญ

แนวทางการจัดการความรู้ ภูมิปัญญา การใช้ประโยชน์จากสมุนไพร

ABSTRACT

The objectives of this research were to 1) study the knowledge and wisdom of medicinal plants utilization, and 2) study the guidelines of knowledge management wisdom herbal medicines utilization in community Tharua Subdistrict, Kophoe District, Pattani Province. The researchers employed a qualitative approach, ethnographic studies, collecting data from related documents, focus group and in-depth interviewed from 8 key informants, analyzing by content analysis.

The result revealed that: 1) knowledge and wisdom of medicinal plants utilization in community Tharua Subdistrict, Kophoe District, Pattani Province. Have the utilization herbal medicines utilization consist of (1) utilization for treatment of disease, (2) utilization for cooking. And 2) guidelines of knowledge management wisdom herbal medicines utilization in community Tharua Subdistrict, Kophoe District, Pattani Province. can be classified in 5 steps: (1) knowledge identification, (2) knowledge acquisition Tharua Subdistrict, Kophoe District, Pattani Province, (3) knowledge sharing, (4) knowledge organization, and (5) knowledge transfer.

Keywords

Guidelines of Knowledge Management, Wisdom, Herbal Medicines Utilization

ความสำคัญของปัญหา

ภูมิปัญญาที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญรุ่งเรือง บางพื้นที่มีการสร้างภูมิปัญญาที่ใช้ในพื้นที่ของตน เรียกได้ว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ซึ่งมนุษย์ได้รู้จักวิธีการนำวัตถุดิบที่อยู่ใกล้ตัวมาดัดแปลงเป็นสิ่งของเครื่องใช้จากขั้นตอนที่ง่ายจนวิวัฒนาการสู่ความละเอียดอ่อน ประณีตงดงามในเชิงศิลปะและประโยชน์ใช้สอย จนสามารถสนองความต้องการของมนุษย์ได้เป็นอย่างดีและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน (Somakasetrin, 2008) โดยเฉพาะพืชสมุนไพรที่มนุษย์ได้นำองค์ความรู้ภูมิปัญญามาใช้ในการป้องกันและรักษาโรคผ่านส่วนผสมของอาหารตามบริบทของแต่ละพื้นที่ตั้งแต่อดีตกาลกว่า 6,000 ปี มาแล้ว และในเวลาต่อมาเมื่อความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพิ่มขึ้น มนุษย์เริ่มรู้จักผลิตและใช้สารเคมีเพื่อใช้ในการผลิตอาหารและยารักษาโรค ซึ่งมีความสะดวกรวดเร็วกว่าการใช้พืชสมุนไพร แต่จะใช้ต้นทุนในการผลิตที่ค่อนข้างสูง จากข้อมูลกระทรวงสาธารณสุข ในปีงบประมาณ 2551 ซึ่งให้เห็นว่ารัฐบาลจำเป็นต้องจัดสรรงบประมาณให้กับกระทรวงสาธารณสุข มีมูลค่าถึง 142,192 ล้านบาท เนื่องจากการรักษาแบบการแพทย์แผนตะวันตกและตะวันออก จึงต้องสิ้นเปลืองงบประมาณไปกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่น่าเข้ามา (Tangthong, 2007)

การใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้านจึงเป็นทางออกอย่างหนึ่งในการช่วยลดงบประมาณของชาติ และสร้างการพึ่งพาตนเองด้านสาธารณสุขของชุมชนท้องถิ่น และถือได้ว่าการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ล้ำค่าของสังคมไทยที่เกิดจากปรัชญาของหมอพื้นบ้านที่สามารถจำแนก

แยกแยะฤทธิ์และสรรพคุณของสมุนไพรจากธรรมชาติเพื่อใช้ในการเยียวยารักษาความเจ็บป่วย การรักษาโดยระบบการแพทย์พื้นบ้านจึงเป็นระบบการรักษาโรคแบบประสบการณ์ของชุมชน ที่ได้รับการส่งสมถายทอดมาจากบรรพบุรุษ มีความหลากหลายแตกต่างกันไปแต่ละสังคมวัฒนธรรม และกลุ่มชาติพันธุ์ ได้มีการพัฒนาการใช้สมุนไพรในระบบการแพทย์พื้นบ้านอย่างต่อเนื่อง โดยถือว่าสมุนไพรเป็นรูปแบบการรักษาหลักของระบบการแพทย์พื้นบ้าน และสมุนไพรยังคงมีบทบาทในการดูแลสุขภาพของประชาชนมาโดยตลอด คนไทยโบราณจึงผูกพันกับหมอพื้นบ้านและยาสมุนไพร ในการดูแลสุขภาพของชุมชน (Lamaijin, 2007) จากข้อมูลดังกล่าวรัฐบาลไทยจึงให้ความสำคัญ โดยมีการระบุเป้าหมายเอาไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 และ 13 ว่าให้มีการวิจัยและพัฒนาสมุนไพรสู่ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ โดยใช้พืชสมุนไพรเป็นฐานรากในการสร้างเศรษฐกิจและครบวงจร ตั้งแต่ระดับการผลิต การแปรรูป การจัดการตลาดในห่วงโซ่อุปทาน สร้างงานสร้างอาชีพแก่คนในชุมชนท้องถิ่นจากการผลิตพืชสมุนไพร และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่นของตนเอง (Wannakraij, et al, 2016)

จังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยที่มีความหลากหลายของระบบนิเวศป่าดิบชื้น ชนิดพืชและสัตว์ รวมทั้งความหลากหลายด้านประชากร ประกอบด้วย ชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม ชาวไทยเชื้อสายจีน จึงมีความหลากหลายในด้าน ภูมิปัญญาด้านพืชสมุนไพร และการแพทย์แผนไทยอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาและส่งเสริมด้านการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรพื้นบ้านสู่การนำมาใช้ประโยชน์ สามารถสร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนโดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนและสังคมวัฒนธรรมเป็นฐานสำคัญ

ตำบลท่าเรือมีลักษณะพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะพื้นที่หมู่ที่ 7 ตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี นั้นมีป่าชุมชนบ้านโคกขี้เหล็ก เป็นป่าดิบชื้นบนพื้นที่ราบผืนสุดท้ายของชุมชน เป็นแหล่งน้ำซับที่สำคัญ ถูกล้อมรอบไปด้วยสวนยางพารา และพื้นที่เกษตรพรรณไม้ที่พบในป่าชุมชนแห่งนี้เป็นพรรณไม้ป่าดิบชื้นเป็นหลัก เช่น ยางมันหมู กฤษณา และยังมีต้นไม้ขนาดใหญ่จำนวนมาก โดยมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชุมชน ที่ถือได้ว่าเป็นสวัสดิการชุมชนฐานทรัพยากร ชาวบ้านได้รับผลผลิตเห็ด สมุนไพร ไม้ขนาดเล็กสำหรับการบริโภค ใช้เป็นส่วนผสมในการทำยาสมุนไพร การปรุงอาหาร และจำหน่ายแจกจ่ายในระบบครัวเรือน โดยเฉพาะพืชสมุนไพรของชุมชนทั้งที่อยู่ในพื้นที่ป่าชุมชน และตามละแวกบ้านเรือนของชาวบ้านในพื้นที่ และด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี และแนวทางการจัดการความรู้ภูมิปัญญา เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ตลอดจนเพื่อประโยชน์ด้านการจัดการทรัพยากรพืชสมุนไพรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าและยั่งยืนต่อไป

โจทย์วิจัย/ปัญหาวิจัย

1. องค์ความรู้ ภูมิปัญญา การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในชุมชนตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานีเป็นอย่างไร

2. แนวทางการจัดการความรู้ ภูมิปัญญา การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในชุมชนตำบลท่าเรือ อำเภอกอโกโพธิ์ จังหวัดปัตตานีเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญา การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในชุมชนตำบลท่าเรือ อำเภอกอโกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการความรู้ ภูมิปัญญา การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในชุมชนตำบลท่าเรือ อำเภอกอโกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative approach) โดยใช้แนวทางการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา (ethnographic studies) ซึ่งมีรากฐานทางความคิดมาจากกระบวนการทศสร้างสรรคนิยม (constructivism) (Tashakkori & Teddlie, 1998) เป็นการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (documents study) และการศึกษาจากกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องดังรายละเอียดต่อไปนี้

ผู้ให้ข้อมูล (key informant)

สำหรับการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Creswell, 2013) ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาคนและชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้เป็นการคัดเลือกด้วยความสมัครใจ จำนวน 8 คน โดยส่วนใหญ่จะเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่นำสมุนไพรพื้นบ้านมาใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ ของคนในชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกใช้ในการสัมภาษณ์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร 2) แนวคำถามการสนทนากลุ่ม ใช้สำหรับการนำเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในชุมชนตำบลท่าเรือ อำเภอกอโกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยผู้วิจัยประสานงานกับชุมชนที่มีปราชญ์ชาวบ้าน เป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญในการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร โดยการสัมภาษณ์ตามประเด็นคำถามการวิจัยครั้งละ 1-2 ชั่วโมงต่อ 1 บุคคล

2. การสนทนากลุ่ม (Focus group) ภายหลังจากผู้วิจัยได้มีการสัมภาษณ์ข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็ได้มีการประสานงานกับปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มดังกล่าว รวมถึงผู้นำชุมชนของแต่ละพื้นที่มารวมออกแบบสู่การนำเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในชุมชนตำบลท่าเรือ อำเภอกอโกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี โดยการสนทนากลุ่มตามประเด็นคำถามการวิจัย ครั้งละ 3-4 ชั่วโมง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้แนวทางการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Mile & Huberman, 1994) โดยมีขั้นตอนดังนี้

4.1) การจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) เป็นกระบวนการจัดการด้วยกรรมวิธีต่าง ๆ เพื่อให้ข้อมูลเป็นระเบียบทั้งทางกายภาพและในทางเนื้อหา พร้อมทั้งจะแสดง และนำเสนออย่างเป็นระบบได้

4.2) การแสดงข้อมูล (Data Display) คือ กระบวนการนำเสนอข้อมูล ส่วนใหญ่อยู่ในรูปของการพรรณนา อันเป็นผลมาจากการเชื่อมโยงข้อมูลที่จัดระเบียบแล้วเข้าด้วยกัน ตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์เพื่อมองเรื่องราวของสิ่งที่ศึกษาตามความหมายที่ข้อมูลซึ่งได้ถูกจัดระเบียบไว้ดีแล้ว “พูด” ออกมา

4.3) การหาข้อสรุป การตีความ และการตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นของผลการวิจัย (Conclusion Interpretation and Verification) เป็นกระบวนการหาข้อสรุป และการตีความหมายของผลหรือข้อค้นพบที่ได้จากการแสดงข้อมูล รวมถึงการตรวจสอบว่า ข้อสรุปความหมายที่ได้นั้นมีความถูกต้องตรงประเด็น และน่าเชื่อถือเพียงใด ข้อสรุปและสิ่งที่ตีความออกมานั้นอาจอยู่ในรูปของคำอธิบาย กรอบแนวคิดหรือทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องที่ทำการวิเคราะห์นั้น

ผลการวิจัย

1) ศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญา การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในชุมชนตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ประกอบด้วย

(1) การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาโรค ได้แก่ อาการไอ อาการไข้ ท้องร่วง ท้องอืด ท้องผูก ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก งูสวัด โดยมีรายละเอียดจากการค้นพบดังนี้

(1.1) อาการไอ สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาคือ ตีป่าเหล่า, มะขามป้อม, รากปิ่น, รากพุทราแดง, พญาปล้องทอง, รากสมอไทย, รากคนทา, รากมะเดื่อชุมพร, มะกรูด, ว่านกลีบแสด ส่วนที่ใช้คือ ผลขนาดที่ใช้คือ 5-6 ลูกวิธีการปรุงยาและการรักษาคือ นำมาต้ม หรืออบ แล้วดื่มหรือจิ้มเกลือ

(1.2) อาการไข้ สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาคือ แก้ว 5 ราก, สมุนไพรตานกกด, ฟ้าทะลายโจร, ไบยานาจ, ยาต้นไข้, ปลาไหลเผือก, ย่านาง, เบญจโลกวิเชียรส่วนที่ใช้คือ ใบขนาดที่ใช้คือ 3-4 ใบวิธีการปรุงยาและการรักษาคือ นำมาต้ม หรืออบ แล้วดื่ม

(1.3) ท้องร่วง สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาคือ ยารสฝาก, เปลือกมังคุด, เปลือกมะขาม, ต้นโพธิ์, ฟ้าทะลายโจร, น้ำปูนใส, ขมิ้นชัน, ทับทิมส่วนที่ใช้คือ ใบขนาดที่ใช้คือ 2-3 ใบ วิธีการปรุงยาและการรักษาคือ นำมาต้ม หรืออบ แล้วดื่ม

(1.4) ท้องอืด สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาคือ เจตพังคี, ไบกะเพรา, แมงลัก, โหระพา, ขมิ้นปุนแดง, ชิง, ตะไคร้, เป่าเตี้ย, สมัดน้อย, สมัดใหญ่, ทับทิมส่วนที่ใช้คือ ก้านขนาดที่ใช้คือ 2-3 ก้านวิธีการปรุงยาและการรักษา คือ ตำแล้วนำมาทาหน้าท้อง

(1.5) ท้องผูก สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาคือ ผักคูป, กระเจี๊ยบ, ใบชุมเห็ดเทศ, ตะไคร้ ส่วนที่ใช้คือ ใบขนาดที่ใช้คือ 5-10 ใบวิธีการปรุงยาและการรักษา คือ นำมาต้ม หรืออบ แล้วดื่ม

(1.6) ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาคือสามเกลอ, ว่านหางจระเข้, ตำลึงส่วนที่ใช้คือ ก้านขนาดที่ใช้คือ 1 ก้านวิธีการปรุงยาและการรักษาคือ นำมาต้ม หรืออบด แล้วดื่ม

(1.7) งูสวัด สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาคือสามเกลอ, พญาขอ, ยาต้นไช้, ปลาไหลเผือก, แก้ว 5 ราก, สะเลดพังพร ส่วนที่ใช้คือใบ ขนาดที่ใช้คือ 3-4 ใบวิธีการปรุงยาและการรักษา คือ นำมาต้ม หรืออบด แล้วดื่ม

(1.8) บำรุงเลือดผู้หญิง สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ ลูกยอ ใบยอ, ทับทิม, กระจเพราแดง, ใบแมงลัก, แคนา ส่วนที่ใช้คือผล และใบ ขนาดที่ใช้คือ 3-4 ใบวิธีการปรุงยาและการรักษา คือ นำมาต้ม หรืออบด แล้วดื่ม

(1.9) โรคเบาหวาน สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ ตำลึง มะระขี้นก ว่านหางจระเข้ อบเชย ขิง ใบเตย ขี้เหล็ก ส่วนที่ใช้คือผล ใบ ราก ปริมาณที่เหมาะสม ใบวิธีการปรุงยาและการรักษา คือ นำมาต้ม หรืออบด แล้วดื่ม

(2) การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้านในการประกอบอาหาร ได้แก่ ข้าวย่ำ แกงไตปลา แกง (ส้ม) เหลือง แกงกะทียอดขี้เหล็ก ข้าวหมกไก่ ซุปหางวัว โดยมีรายละเอียดจากการค้นพบดังนี้

(2.1) ข้าวย่ำ ประกอบด้วย (1) ข้าวสวย เป็นสารอาหารหลักที่ให้พลังงาน จะใช้ข้าวกล้องหรือข้าวซ้อมมือ เพราะเป็นการช่วยเพิ่มกากใย หรืออาจเป็นข้าวสวยหุงด้วยน้ำสมุนไพร เช่น ใบยอ (ยอป่า) ดอกอัญชัน (2) มะม่วงดิบขอย ช่วยปรุงรส (นิยมใช้มะม่วงพื้นบ้าน เช่น มะม่วงเบา หรือจะใช้ มะขามสด มะยม มะปริง มะมุด หรือจะเป็นส้มโอเปรี้ยว) นอกจากให้วิตามินซีแล้ว ยังช่วยปรุงรสข้าวย่ำ ลดความเค็มน้ำบูดู และช่วยให้รสชาติของข้าวย่ำอร่อยยิ่งขึ้น (3) มะพร้าวคั่ว ส่วนประกอบสำคัญของข้าวย่ำ เพิ่มความหอมมัน แบบรสชาติอาหารใต้ มะพร้าวคั่วจะให้ไขมัน พอสฟอรัส โปรตีน และแคลเซียม (4) กุ้งแห้งปั่นกับมะพร้าวคั่ว จะใช้กุ้งแห้งปั่นหรือปลาป่น ให้คุณค่า ทั้งโปรตีนและแคลเซียม (5) พริกขี้หนู รสเผ็ดร้อน ช่วยกระตุ้นให้เจริญอาหาร ขับลม ช่วยย่อยอาหาร (6) หอมแดง รสเผ็ดร้อน แก้ไอและเสมหะ บำรุงธาตุ แก้ไข้หวัด (7) มะนาว ช่วยขับเสมหะ แก้ไอ แก้เลือดออกตามไรฟัน ฟอกโลหิต (8) ตะไคร้ แก้วปุดท้อง ขับปัสสาวะ บำรุงธาตุ ช่วยเจริญอาหาร (9) ใบมะกรูด ช่วยดับกลิ่นคาว (10) ถั่วฝักยาว รสมันหวาน มีคุณค่า ช่วยกระตุ้นการทำงานของกระเพาะ ลำไส้ บำรุงธาตุ และ (11) ข่า รสเผ็ดและร้อน ช่วยขับลม ในลำไส้

(2.2) แกงไตปลา แกงไตปลาเป็นอาหารที่ให้โปรตีนและแคลเซียมจากปลาหู ไตปลา รวมทั้งวิตามิน เกลือแร่ และใยอาหารจากผักต่าง ๆ ที่ใส่ลงไป จึงนับเป็นอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูง โดยมีสมุนไพรพื้นบ้านที่มีส่วนต่อการรักษาสุขภาพคือ (1) ขมิ้นชัน ช่วยรักษาแผลในกระเพาะอาหาร (2) ใบมะกรูด ช่วยรักษาโรคลึกลับปิดลักเปิด แก้ความดันโลหิตสูง (3) ข่า แก้อืด แก้ลมพิษ (4) ตะไคร้ ช่วยขับปัสสาวะ แก้วปุดท้อง (5) พักทอง ช่วยบำรุงผิวให้เต่งตึง (6) มะเขือเปราะ เป็นยารักษาโรคเบาหวาน (7) กระจเพียม ช่วยลดระดับคอเลสเตอรอลป้องกันโรคหัวใจ (8) พริกขี้หนู เสริมสร้างความต้านทานให้แข็งแรง

(2.3) แกง (ส้ม) เหลือง เป็นแกงยอดนิยมอย่างหนึ่งของชุมชน ซึ่งมีส่วนผสมของสมุนไพรที่สำคัญ ได้แก่ (1) ขมิ้นชัน ช่วยรักษาแผลในกระเพาะอาหาร (2) กระจเพียม ช่วยลดระดับคอเลสเตอรอลป้องกันโรคหัวใจ (3) พริกขี้หนู เสริมสร้างความต้านทานให้แข็งแรง (4) หอมแดง

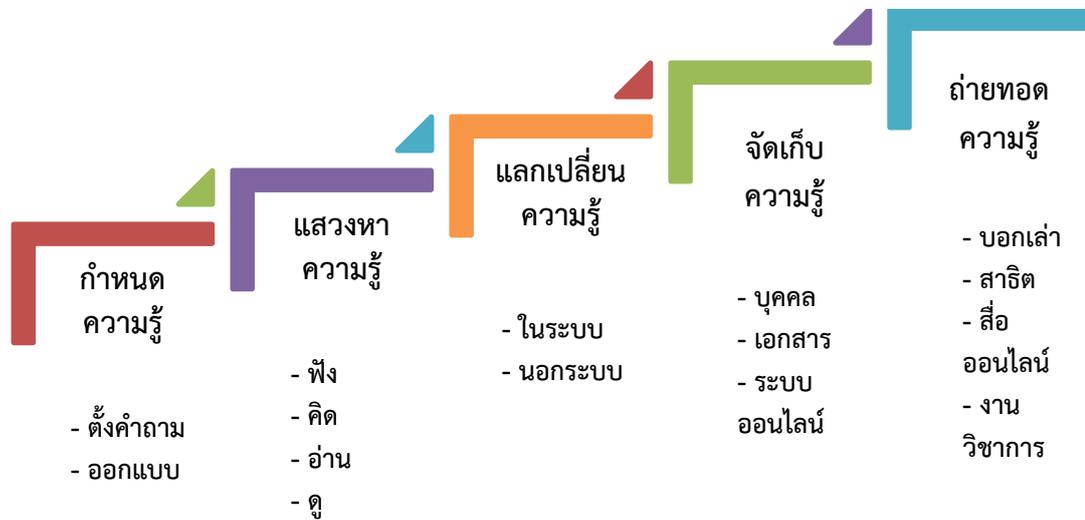
ช่วยต้านเชื้อหวัด เจริญอาหาร สร้างสมรรถภาพทางความจำได้ดี บำรุงโลหิต บำรุงหัวใจ แก้อาการหน้ามืดเป็นลม ลดการเกิดมะเร็ง ลดไขมันในเส้นเลือด ช่วยขับเสมหะ

(2.4) แกงกะทียอดขี้เหล็ก เมนูดังกล่าวนี้เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่นำสมุนไพรพื้นบ้านมาประกอบอาหาร เพราะแกงกะทียอดขี้เหล็กจะเป็นยาสมุนไพรช่วยลดความเครียด ปรับแก้สมดุลด้านร่างกาย ส่วนประกอบที่สำคัญ คือ (1) ขี้เหล็ก ใบมีสรรพคุณช่วยในการถ่ายพยาธิ ถ่ายพิษ และดอก จะช่วยแก้อาการนอนไม่หลับ (2) ขมิ้นชัน ช่วยรักษาแผลในกระเพาะอาหาร (3) กระเทียม ช่วยลดระดับคอเลสเตอรอลป้องกันโรคหัวใจ (4) พริกขี้หนู เสริมสร้างความต้านทานให้แข็งแรง (5) หอมแดง ช่วยต้านเชื้อหวัด เจริญอาหาร สร้างสมรรถภาพทางความจำได้ดี บำรุงโลหิต บำรุงหัวใจ แก้อาการหน้ามืดเป็นลม ลดการเกิดมะเร็ง ลดไขมันในเส้นเลือด ช่วยขับเสมหะ

(2.5) ข้าวหมกไก่ สมุนไพรที่ค้นพบในเมนูอาหารดังกล่าวประกอบด้วย (1) หอมแดง (2) กระเทียม ช่วยลดระดับคอเลสเตอรอลป้องกันโรคหัวใจ (3) ขิง แก้อาการท้องอืด และย่อยอาหาร (4) ขมิ้น ช่วยรักษาแผลในกระเพาะอาหาร (5) ผักชี ช่วยบำรุงรักษาสายตา ป้องกันโรคต่อกระจก ลดระดับน้ำตาลในเลือด ลดระดับไขมันในเลือด ลดความเสี่ยงของการเกิดโรคมะเร็ง เพราะมีสารต้านอนุมูลอิสระ บำรุงธาตุในร่างกาย แก้อาการกระหายน้ำ และแก้อาการหวัด ขับเหงื่อ (6) ใบกระวาน ช่วยแก้ไข้ แก้หวัด ขับเหงื่อ ขับเสมหะ ขับลม บรรเทาอาการท้องอืดหรือท้องเฟ้อ แก้อาการเสียดแน่นท้อง ช่วยย่อยอาหาร (7) กานพลู ช่วยกระจายเสมหะ แก้เสมหะเหนียว แก้เลือดออกตามไรฟัน แก้ปวดฟัน ดับกลิ่นปาก แก้หืด (8) ไม้หวาน ช่วยรักษาโรคเบาหวาน ลดระดับไขมันในเลือด ป้องกันเซลล์สมองฝ่อ ช่วยรักษาอาการอักเสบทางผิวหนังหรืออวัยวะภายในได้ แก้อาการปวดกระเพาะอาหารและกระเพาะ (9) พริกขี้ฟ้าเขียว หรือพริกขี้หนูเขียว

(2.6) ซุปหางวัว สมุนไพรที่ค้นพบในเมนูอาหารดังกล่าวประกอบด้วย (1) ตะไคร้ ช่วยทำให้ระบบย่อยอาหารทำงานดีขึ้น ลดแก๊สในลำไส้ ช่วยลดคอเลสเตอรอล ล้างพิษในร่างกาย ป้องกันโรคมะเร็ง รักษาความผิดปกติในระบบทางเดินหายใจ ช่วยเพิ่มภูมิคุ้มกัน และต่อต้านเชื้อรา กลาก และเกลือ (2) ใบมะกรูด ช่วยแก้ไข้ แก้อาการอาเจียนเป็นเลือด ช่วยแก้อาการไข้ใน ใบมะกรูดอุดมไปด้วยเบต้าแคโรทีนซึ่งช่วยในการชะลอการขยายตัวของเซลล์มะเร็งและช่วยต่อต้านมะเร็งได้ (3) หอมใหญ่ ช่วยบำรุงหัวใจ ต้านอนุมูลอิสระ ต้านมะเร็ง ช่วยควบคุมน้ำตาลในเลือด เพิ่มความหนาแน่นของกระดูก ต้านเชื้อแบคทีเรีย ช่วยให้ระบบทางเดินอาหารทำงานได้ดี และบำรุงผิวพรรณ (4) กระเทียม ช่วยลดระดับคอเลสเตอรอลป้องกันโรคหัวใจ (5) พริกไทย ช่วยกระตุ้นการผลิตไฮโดรคลอริก (Hydrochloric Acid) ในกระเพาะอาหาร ช่วยให้ร่างกายสามารถดูดซึมและย่อยสารอาหารที่รับประทานเข้าไปได้ดีขึ้น (6) ผักชี ช่วยบำรุงรักษาสายตา ป้องกันโรคต่อกระจก ลดระดับน้ำตาลในเลือด ลดระดับไขมันในเลือด ลดความเสี่ยงของการเกิดโรคมะเร็ง เพราะมีสารต้านอนุมูลอิสระ บำรุงธาตุในร่างกาย แก้อาการกระหายน้ำ และแก้อาการหวัด ขับเหงื่อ (7) มะนาว ช่วยบรรเทาอาการปวดศีรษะ แก้อาเจียน เป็นลมวิงเวียนศีรษะ เมามากได้ รักษาโรคความดันโลหิตสูงและต่ำ เป็นยาอายุวัฒนะ เจริญอาหาร แก้อาการวิงเวียนหลังคลอดบุตร แก้อาการลมเจียบ ด้วยการเอาใบมะนาวมาตำกับยาหอม และแก้โรคตาแดง (8) พริกขี้หนู เสริมสร้างความต้านทานให้แข็งแรง

2) แนวทางการจัดการความรู้ ภูมิปัญญา การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในชุมชน ตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี สามารถจำแนกออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1) เป็นการกำหนดความรู้ 2) แสวงหาและการได้มาซึ่งความรู้ 3) การแลกเปลี่ยนความรู้ 4) การจัดเก็บความรู้ และ 5) การถ่ายทอดความรู้ ดังนี้

ภาพที่ 1 แนวทางการจัดการความรู้ ภูมิปัญญา การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในชุมชนตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

ที่มา : สังเคราะห์โดยผู้วิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดความรู้ ในขั้นตอนแรกปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน หน่วยงานราชการท้องถิ่น และภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบควรร่วมกันกำหนดองค์ความรู้ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้าน มีการรวบรวมฐานข้อมูลพื้นสมุนไพรที่ค้นพบในท้องถิ่น กำหนดทิศทางการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่สู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนทั้งในและนอกชุมชน เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ บนฐานความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ขั้นตอนที่ 2 การแสวงหาและการได้มาซึ่งความรู้ ในขั้นตอนแรกปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน หน่วยงานราชการท้องถิ่น และภาคส่วนต่าง ๆ ควรมีการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ มีกระบวนการแสวงหาความรู้ภายในชุมชน ด้วยวิธีการพบปะพูดคุย สังเกตการณ์วิธีการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้านของแต่ละครัวเรือน ศึกษาข้อมูลจากสื่อต่าง ๆ และนำความรู้ที่ได้มาทดลองปฏิบัติ นอกจากนี้ควรมีการแสวงหาความรู้จากภายนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาดูงาน การอบรม เข้าร่วมเวทีสัมมนาที่จัดขึ้นภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน

ขั้นตอนที่ 3 การแลกเปลี่ยนความรู้ ในขั้นตอนแรกปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน หน่วยงานราชการท้องถิ่น และภาคส่วนต่าง ๆ ควรมีการแลกเปลี่ยนความรู้ในลักษณะที่ไม่เป็นทางการระหว่างสมาชิกภายในชุมชน โดยเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวบุคคลของแต่ละคนซึ่งเป็นความ

ถนัดและมีความเป็นอัตลักษณ์ผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมในวิถีชีวิตประจำวันและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน อาทิการทำบุญ งานเทศกาลประเพณีที่ก่อให้เกิดการพบปะพูดคุยระหว่างกันและกัน

ขั้นตอนที่ 4 การจัดเก็บความรู้ ในขั้นตอนแรกปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน หน่วยงานราชการ ท้องถิ่น และภาคส่วนต่าง ๆ ควรมีการจัดเก็บองค์ความรู้อย่างเป็นระบบทั้งการจัดเก็บผ่านตัวบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ และทักษะการปฏิบัติจนเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน และได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งนี้ควรมีการจัดเก็บเป็นข้อมูลเชิงวิชาการผ่านบทความวิชาการ งานวิจัย และหนังสือตำรา รวมถึงการพัฒนาเป็นหลักสูตรการเรียนรู้ประจำท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 5 การถ่ายทอดความรู้ สำหรับขั้นตอนดังกล่าวนี้ชุมชนควรมีการพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการบูรณาการร่วมกันระหว่างองค์กรการศึกษาและชุมชนในพื้นที่ร่วมกันเผยแพร่งานวิจัย พัฒนาคลิปวิดีโอการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร รวมถึงการร่วมกันถ่ายทอดความรู้ภายในครัวเรือนผ่านการบอกเล่า สาธิตให้เห็นเป็นตัวอย่าง และฝึกให้ทดลองปฏิบัติด้วยการแนะนำขั้นตอนวิธีการต่าง ๆ

อภิปรายผล

1. องค์ความรู้ ภูมิปัญญา การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในชุมชนตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี พบว่า ชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้าน 2 มิติคือ (1) การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาโรค ได้แก่ อาการไอ อาการไข้ ท้องร่วง ท้องอืด ท้องผูก ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก งูสวัด (2) การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้านในการประกอบอาหาร ได้แก่ ข้าวยา แกงไตปลา แกง (ส้ม) เหลือง แกงกะทียอดขี้เหล็ก ข้าวหมกไก่ ซุปหางวัว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Thipsurat (2016) ศึกษาพืชสมุนไพรท้องถิ่นและภูมิปัญญาด้านการใช้พืชสมุนไพร กรณีศึกษา : อุทยานแห่งชาติแก่งกรุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ชุมชนมีภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรในการรักษาอาการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น อาการไข้ อาการไอ งูสวัด น้ำร้อนลวก, ไฟไหม้ท้องผูก ท้องอืด ท้องร่วง กระเพาะ ลำไส้ ริดสีดวงทวาร ระบบย่อยอาหาร ภูมิแพ้ หืดหอบ ไชนิส ปวด เมื่อยตามร่างกายปวดหลัง ปวดหัว อัมพฤก อัมพาต บวม ฟกช้ำ ปวดฟัน นิ้วกระชับมดลูก ถ่ายเลือดไล่เลือด ลม บำรุงเลือด บำรุงน้ำนม ไตผดสด ห้ามเลือด และแมลงสัตว์กัดต่อยเบาหวานความดันโดยส่วนใหญ่จะใช้ใบของสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรค และวิธีการปรุงยาและการรักษาส่วนใหญ่ คือ นำมาต้ม หรือบดแล้วดื่ม เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Thongkamkaew (2017) ศึกษาสำรวจพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ตำบลบ้านกร่าง อำเภอเมืองจังหวัดพิษณุโลก พบว่า ใบเป็นส่วนหนึ่งของพืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์มากที่สุด สวนวิธีใช้สมุนไพรที่นิยมมากที่สุด คือ ต้มกับน้ำ และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Jaitia and Chiangmai (2017) ศึกษาปัจจัยทำนายการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรพื้นบ้านของประชาชนกลุ่มน้ำลิ้นี่การใช้ ประโยชน์พืชสมุนไพรพื้นบ้านต้องผสมผสานภูมิปัญญาพื้นบ้านและความต้องการด้านสุขภาพสู่กระบวนการการเรียนรู้และ พัฒนากลยุทธ์ในชุมชน รวมถึงงานวิจัยของ Buaphuen, Boonkummuang, Sirikitsithian, and Mankhong (2022) ศึกษาภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรท้องถิ่น เขาโกรกปลาแก้ง จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า มีภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์สมุนไพรท้องถิ่น ส่วนที่ใช้ทำ ยา สรรพคุณ และวิธีการใช้โดยมีหมอยา

พื้นบ้านเป็นผู้ที่มีบทบาทแนวทางการจัดการการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรท้องถิ่นอย่างเหมาะสม คือ 1) ส่งเสริมและสนับสนุนการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า 2) การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้จากหมอพื้นบ้าน เพื่อเก็บรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพืชสมุนไพร

2. แนวทางการจัดการความรู้ ภูมิปัญญา การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในชุมชนตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี พบว่า ชุมชนตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีแนวทางในการจัดการความรู้ภูมิปัญญา การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้านด้วยเทคนิควิธีการดำเนินงาน 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1) การกำหนดความรู้ 2) การแสวงหาและการได้มาซึ่งความรู้ 3) การแลกเปลี่ยนความรู้ 4) การจัดเก็บความรู้ และ 5) การถ่ายทอดความรู้ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ratchapolsit, Dhammasaccakarn, and Shoteshoung (2020) อธิบายว่า ชุมชนหนองมน ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี มีรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาการทำข้าวหลาม 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) กำหนดความรู้จะเป็นผู้กำหนดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำข้าวหลาม บนฐานทุนทางสังคม 2) แสวงหาและได้มาซึ่งความรู้ 2 ประเภท คือ การแสวงหาความรู้ภายในและภายนอกชุมชน 3) แลกเปลี่ยนความรู้ 4) จัดเก็บความรู้และ 5) ถ่ายทอดความรู้ เช่นเดียวกับแนวคิดการจัดการความรู้ของ Tiwana (2003); Laudon and Laudon (2002); Mertins, Heisig and Vorbeck (2003); Keyser (2004) และ Dalkir (2005) ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าการจัดการความรู้สามารถจำแนกออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) กำหนดความรู้ 2) แสวงหาและได้มาซึ่งความรู้ 3) แลกเปลี่ยนความรู้ 4) จัดเก็บความรู้และ 5) ถ่ายทอดความรู้ นอกจากนี้การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้านยังเป็นการจัดการทรัพยากรของชุมชนให้เกิดความยั่งยืนหากชุมชนมีการนำเอาความต้องการของคนในพื้นที่มาเป็นตัวกำหนดทิศทางการพัฒนา และร่วมกันดำเนินการให้เกิดความสมดุลทั้งในส่วนของจัดการเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของ Yuraprathom, Kittisuntharakul, Banchawachirachai, and Wittayathaworn (2014) และ PraDhampidok (2006) สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดดุลยภาพที่สมบูรณ์ทั้ง 3 มิติ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาชีวิตมนุษย์ในสังคม สิ่งแวดล้อม ด้วยการยึดหลักการสำคัญคือ การอยู่ร่วมกันเพื่อประโยชน์สุข ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ด้วยการใช้ชีวิตแบบการเอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อกันและกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ชุมชนควรมีระบบการจัดการฐานข้อมูลองค์ความรู้ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้านไม่ว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์ในด้านการป้องกันและรักษาโรค การพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อยกระดับสู่การค้าเชิงพาณิชย์

1.2 สถานศึกษาโดยเฉพาะสถาบันอุดมศึกษาควรมีการสนับสนุนส่งเสริมและเข้ามาทำงานร่วมกับหมอพื้นบ้านเพื่อยกระดับและต่อยอดภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้านทั้งในมิติของการจัดการศึกษา และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการแพทย์ของไทย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 การวิจัยและพัฒนาารูปแบบการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้านบนฐานทุนทางวัฒนธรรมชุมชน
- 2.2 การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้าน
- 2.3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พันธุ์พืชสมุนไพรของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ นายเอียด แก่นแก้ว กลุ่มหมอพื้นบ้านตำบลท่าเรือ และนางอุไรวรรณ รอบคอบ กลุ่มสมุนไพรบ้านควนกะลาทอง และขอขอบคุณ ทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

References

- Buaphuen, P., Boonkummuang, N., Sirikitsithian, C. & Mankhong, G. (2022). *kānsuksā phūmpanyā læ kānchai prayōt chāk phūt samunphrai thōngthin khao krōk plākang chāngwat Kamphæng Phet* [Study of wisdom and utilization of local Herbal in the Khao Krogplakaung area, Kamphaeng Phet Province]. *Phikun Journal*. 20(1), 349-363.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: choosing among five traditions*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.
- Dalkir, K. (2005). *Knowledge management in theory and practice*. Burlington, MA: Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Jaitia, S. & Chiangmai, N. (2017). *pat̄chai thamnāi kānchai prayōt phūt samunphrai phūnbān khōng prachāchon lumnam lī chāngwat Lamphūn* [Factors predicting the use of local medicinal plants by the people of the Li River Basin]. *Ratchapruek Journal*. 15(3), 1-78.
- Keyser, R. L. (2004). *Assessing the relationship between knowledge management and plant performance at the Tennessee valley authority*. Ph.D. dissertation, The University of Alabama.
- Lamaijin, Y. (2007). *khwāmākklāi khōng phūt samunphrai læ kānchai prayōt yāng yangyūn tām phūmpanyā thōngthin nai chāngwat ‘Ubon Rāthathānī* [Diversity of medicinal plants and their sustainable use according to local wisdom in Ubon Ratchathani Province]. Ubon Ratchathani Rajabhat University.
- Laudon, K. C. & Laudon, J. P. (2002). *Management information systems: managing the digital firm*. 7th ed. Upper Saddle River, N.J: Prentice Hall.

- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). **Qualitative data analysis**. An Expanded Sourcebook (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mertins, K., Heisig, P. & Vorbeck, J. (2003). **Knowledge management: concepts and best practices**. 2nd ed. New York: Springer.
- PraDhampidok, P. (2006). **kānphatthanā thī yangyūn** [Sustainable development]. 10th ed. Bangkok: Komol Kiamthong Foundation.
- Ratchapolsit, A., Dhammasaccakarn, W., & Shoteshoung, P. (2020). **khaolām nōng mon ‘ongkhwāmru phūmpanya læ rūpbæp kānchatkān khwāmru phūa kānphatthanā chumchon thōngthin Thai yāng yangyūn** [“Bamboo Rice Nongmon” knowledge, wisdom and knowledge management model for sustainable development of local Thai communities]. **Udon Thani Rajabhat University Journal of Humanities and Social Science**. 9(2), 51-66.
- Somakasetrin, C. (2008). **kānchatkān phūmpanya thōngthin sī sa kē sō phūa kān khāng khan yāng yangyūn** [Management of sisaket local wisdom for sustainable competition. Research report]. Bangkok: National Research Council of Thailand.
- Tangthong, C. (2007). **phūt samunphrai nai witthaya khē toḅā nayāng nōj** [Medicinal plants in Ban Yang Noi Campus]. Master's Thesis Biology major Ubon Ratchathani University.
- Thipsurat, P. (2016). **kānsuksā phūt samunphrai thōngthin læ phūmpanya dān kānchai phūt samunphrai koḗani suksā : ‘utthayān hāng chāt kǎng ngok ru ngō changwat Surat Thānī** [Study of local medicinal plants and wisdom regarding the use of medicinal plants. Case study: Kaeng Krung National Park. Surat Thani Province]. Master of Science Department of Environmental Management. Prince of Songkla University.
- Thongkamkaew, S. (2017). **kānsamruāt phūt samunphrai læ kānchai prayōt nai phūnthī tambon bā nok rāng ‘Amphōe Muāng changwat Phitsanulōk** [Survey of medicinal plants and their uses in the area of Ban Krang Subdistrict, Mueang District, Phitsanulok Province]. Faculty of Science and Technology. Pibulsongkram University.
- Tashakkori, A. & Teddlie, C. (1998). **Mixed methodology: combining qualitative and quantitative approaches**. Thousand Oak, London: SAGE.
- Tiwana, A. (2003). **The knowledge management toolkit: practical techniques for building a knowledge management system**. Atlanta: Prentice Hall housand Oak, London: SAGE.

- Yuraprathom, A., Kittisuntharakul, C., Banchawachirachai, W. & Wittayathaworn, S. (2014). **khai khwāmmai kānphatthana yāng yangyūn** [Unraveling the meaning of sustainable development]. Bangkok: Center for Social Responsibility Development Stock Exchange of Thailand.
- Wannakraij, S. et al. (2016). theknik kān pho lī yong nūayūā phūt [Plant tissue culture techniques]. **Horticultural Journal**. 16(2), 1-2.